

УДК 37.012.5:378.1

Сошенко С. М., Шмельова А. С.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Кременчук

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
ЗА АКАДЕМІЧНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ**

У роботі розглянуто історичні передумови виникнення авторського права. Визначені основні законодавчі акти, що регулюють правовідносини у сфері інтелектуальної власності. Надано поняття академічного плагіату. Виділено види правомірної академічної поведінки. З'ясовано, що в академічній спільноті також мають місце порушення академічної культури і доброчесності – правопорушення. У тому випадку, коли учасник освітнього процесу розуміє негативні наслідки своєї поведінки, знає встановлену міру покарання за вчинене академічне правопорушення, і не зважаючи на це скоює вказане правопорушення, обов'язково повинні бути застосовані визначені державою санкції. Виявлено, що в Україні досить невелика кількість справ про захист права інтелектуальної власності розглядаються в судах у зв'язку із складністю доказової бази, відсутністю вітчизняних правових прецедентів і судової практики. Досліджено правові прецеденти у сфері захисту права інтелектуальної власності у США. Визначено, що за умови підвищення рівня правової і академічної культури учасників освітнього процесу, законодавчого закріплення відповідних норм, кількість академічних правопорушень стане меншою, що призведе до підвищення загальної академічної культури в Україні та дозволить адаптувати українську академічну систему до європейських стандартів.

Ключові слова: плагіат, академічний плагіат, академічні правопорушення, правомірна академічна поведінка.

Сошенко С. М., Шмельова А. С.

Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского, Кременчуг

**ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ ОТВЕТСТВЕННОСТИ УЧАСТНИКОВ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА ЗА АКАДЕМИЧЕСКИЕ ПРАВОНАРУШЕНИЯ**

В работе рассмотрены исторические предпосылки возникновения авторского права. Определены основные законодательные акты, регулирующие правоотношения в сфере интеллектуальной собственности. Представлено понятие академического плагиата. Выделены виды правомерного академического поведения. Выяснено, что в академическом сообществе также имеют местонарушения академической культуры и добродетели – правонарушения. Установлено, что в том случае, когда участник образовательного процесса понимает негативные последствия своего поведения, знает установленную меру наказания за совершенное академическое правонарушение, и несмотря на это совершает указанное правонарушение, обязательно должны быть применены определенные государством санкции. Виявлено, что в Украине достаточно небольшое количество дел о защите права интеллектуальной собственности рассматриваются в судах в связи со сложностью доказательной базы, отсутствием отечественных правовых прецедентов и судебной практики. Исследованы правовые прецеденты в сфере защиты прав интеллектуальной собственности в США. Определено, что при повышении уровня правовой и академической культуры участников образовательного процесса, законодательного закрепления соответствующих норм, количество академических правонарушений станет меньше, что приведет к повышению общей академической культуры в Украине и позволит адаптировать украинскую академическую систему к европейским стандартам.

Ключевые слова: плагиат, академический плагиат, академические правонарушения, правомерное академическое поведение.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. В умовах модернізації змісту освіти, її трансформації до європейського простору постає питання дотримання авторського права шляхом виявлення і запобігання академічних правопорушень. Відсутність досконалого нормативно-правового забезпечення захисту авторського права, недостатня поінформованість учасників освітнього процесу про наслідки порушення зазначеного права, відсутність механізму застосування санкцій призводять до систематичного порушення права інтелектуальної власності, що обумовлює створення єдиного механізму дотримання авторського права шляхом законодавчого закріплення відповідних норм.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Виникнення авторського права в історичному аспекті було зумовлене прийняттям у 1710 році «Статуту королеви Анни» або «Акту про заохочення просвітництва», який визнаний як перший закон про авторське право. Статутом за автором закріплювалося виключне право дозволяти друкувати власні твори упродовж 14 років з моменту першої публікації та продовжувати цей термін ще на 14 років.

В сучасній Україні право інтелектуальної власності закріплене в Конституції України, Законі України «Про авторське право і суміжні права», Цивільному кодексі України, Кодексі України про адміністративні правопорушення, Кримінальному кодексі України.

Метою статті є дослідження правових аспектів регулювання відповідальності учасників освітнього процесу за академічні правопорушення.

Одним із видів порушення права інтелектуальної власності є плагіат. Законом України «Про авторське право і суміжні права» визначено плагіат як оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору [1].

Петренко В. С. визначає плагіат як умисні дії по незаконному привласненню авторства на чужий твір літератури, мистецтва або науки, що тягнуть за собою настання юридичної відповідальності. У науковій літературі плагіат також трактується як «усі ті твори, які дозволено законом і автором вільно використовувати, однак використані вони без зазначення імені автора й джерела запозичення» [2].

Відповідно, академічний плагіат є різновидом плагіату в цілому, а його особливість – поширення в освітньому середовищі. Тому охороні повинні підлягати всі твори, створені учасниками академічної спільноти, оприлюднені і неоприлюднені, завершені і незавершені.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» не дає визначення поняття «академічний плагіат», тому і встановлення особливого виду відповідальності за академічний плагіат не врегульовано. Також механізм доведення вини порушника авторського права недосконалий, тому часто скоєне правопорушення в галузі авторського права залишається безкарним.

Отже, академічний плагіат можна визначити як використання, оприлюднення і привласнення результатів інтелектуальної діяльності інших учасників освітнього процесу без посилань на авторів. Саме тому основним завданням у процесі реалізації захисту авторського права в академічному середовищі повинно стати визнання учасниками освітнього процесу академічного плагіату як правопорушення і законодавче врегулювання процедури відповідальності за порушення вказаного права.

Учасник освітнього процесу – особа, яка постійно знаходиться серед інших суб'єктів академічного середовища [1, 4]. Для задоволення своїх освітніх, професійних, наукових потреб та інтересів така особа взаємодіє з іншими учасниками освітнього процесу. Таким чином, своєю поведінкою учасник освітнього процесу може принести користь іншим або ж навпаки – завдати шкоди. У зв'язку з цим на законодавчому рівні важливо встановити межі академічної поведінки, які повинні бути відомими учасникам освітнього процесу.

Нині в теорії права виділяють три види правомірної поведінки, тому за аналогією виділимо три види правомірної академічної поведінки:

1. Поведінка, заснована на сприйнятті правових норм у галузі авторського права як найбільш доцільних, таких, яких необхідно дотримуватися. Це означає, що кожен суб'єкт

правовідносин у сфері інтелектуальної власності має своє ставлення до встановлених норм і приписів, що регулюють дані суспільні відносини. У разі, коли учасник освітнього процесу розуміє, що дотримання даних правових норм є необхідною умовою повноцінного функціонування академічного середовища, що дані норми визнаються єдино правильними, оскільки визначені та санкціоновані державою, поведінка такого учасника освітнього процесу буде заснована на повазі до закріплених норм і визнанні їх необхідними до виконання. Звідси виникає і розуміння міри відповідальності за вчинення правопорушення у сфері інтелектуальної власності.

2 Поведінка заснована на традиційному дотриманні правових норм. Традиційним дотриманням правових норм можна визначити додержання учасником освітнього процесу правових норм у сфері захисту права інтелектуальної власності, засноване на розумінні, що дотримуватися правових норм – це правильна, історично зумовлена поведінка. Традиційним додержанням правових норм можна назвати історично усталену поведінку суб'єкта правовідносин у сфері інтелектуальної власності. Тобто це манера поведінки, усталені погляди, переконання учасника освітнього процесу щодо необхідності додержання встановлених та санкціонованих державою норм і правил поведінки у сфері захисту права інтелектуальної власності, неухильне дотримання цих норм і переконання, що така поведінка є єдино правильною і відступати від такої моделі неможливо.

3. Поведінка, заснована на страху покарання за встановлення порушених норм. Учасник освітнього процесу як суб'єкт правовідносин у сфері інтелектуальної власності розуміє, що повинен дотримуватися встановлених і санкціонованих державою норм і правил поведінки у сфері охорони інтелектуальної власності, не допускаючи правопорушень у вказаній сфері. І, виходячи з того, що вина визначається як психічне ставлення особи до вчиненого нею діяння, учасник освітнього процесу, який дотримується вказаного виду правомірної академічної поведінки, усвідомлює і розуміє негативні наслідки правопорушень, їх суспільну небезпеку і можливість осуду з боку академічного середовища. Тому вчинення винного діяння, що посягає на права інтелектуальної власності учасників освітнього процесу, для особи неможливе у зв'язку зі страхом покарання і суспільного осуду.

Як і в будь-якому середовищі, в академічній спільноті також мають місце порушення академічної культури і доброчесності, а відповідно і порушення встановлених і санкціонованих державою норм і правил – правопорушення.

А. М. Колодій визначає правопорушення як суспільно шкідливий, протиправний вчинок, здійснення якого передбачає юридичну відповідальність [3].

Розглядаючи академічні правопорушення через призму теорії права, зазначимо, що будь-яке діяння особи кваліфікується як правопорушення за умови його суспільної небезпеки [1, 5]. Відповідно, академічне правопорушення, має визначатися таким за умови порушення прав та інтересів інших учасників освітнього процесу. Протиправність такої академічної поведінки є юридичним вираженням суспільної небезпеки діяння, його негативного впливу на академічну спільноту.

До того ж А. М. Колодій підкреслює, що важливим є не лише формально юридичний критерій, потрібно звернути увагу на психологічний аспект [3]. У тому випадку, коли учасник освітнього процесу розуміє негативні наслідки своєї поведінки, знає встановлену міру покарання за вчинене академічне правопорушення і, не зважаючи на це, скоює вказане правопорушення, обов'язково повинні бути застосовані визначені державою санкції.

Таким чином, учаснику освітнього процесу необхідно знати основні засади і принципи щодо охорони авторського права, які існують на законодавчому рівні.

Хоча в нашій державі і робляться спроби захистити права авторів на їх твори, але дотепер досить невелика кількість подібних справ знаходила своє вирішення.

Варто зазначити, що Україна ратифікувала Паризьку Конвенцію про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року, у якій визначено дії щодо захисту прав на

винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, Всесвітню конвенцію про авторське право від 6 березня 1952 року, Бернську конвенцію про охорону літературних і художніх творів від 9 вересня 1886 року.

Таким чином, Україна є активною учасницею міжнародних організацій і договорів у сфері захисту інтелектуальної власності, але документальне закріплення членства у зазначених організаціях і ратифікація конвенцій та угод не наблизили вітчизняну судову практику і свідомість учасників академічного середовища до безапеляційного слідування встановленим нормам.

Наразі вітчизняне законодавство закріплює право на звернення до органів державної влади за захистом порушеного права, встановлює процедуру розгляду і вирішення таких справ, визначає вид відповідальності і санкції за правопорушення у сфері інтелектуальної власності. В Україні наразі досить невелика кількість справ про захист права інтелектуальної власності розглядається в судах. Складна доказова база даних справ, відсутність вітчизняних правових прецедентів і судової практики відлякують авторів від захисту порушеного права в судовому порядку.

На відміну від України, у США правовий прецедент вважається джерелом права [4]. Тут також законом передбачена можливість звернення до суду з цивільним позовом у справах про порушення прав інтелектуальної власності. Цивільні позови про захист прав інтелектуальної власності передбачають вжиття заходів заборонного характеру, відшкодування збитків, відшкодування витрат на послуги адвоката та судові витрати [5]. Це означає, що якщо у подібній справі про захист права інтелектуальної власності судом було обрано той чи інший захід, то в іншій подібній справі позивач знає, на що він може розраховувати, і яким чином будувати лінію захисту свого порушеного права.

Таким чином, до суду може звернутися не лише підприємство, установа чи організація із позовом про захист порушеного корпоративного права інтелектуальної власності, а й учасник академічного середовища – викладач, студент, науковець, тому що він упевнений у тому, що його справа буде розглянута судом неупереджено та кваліфіковано, спираючись на правовий прецедент та вітчизняну судову практику.

Окрім того, у законодавстві США існує ряд винятків та обмежень, що дають іншим особам право використовувати обмежених межах твір, який охороняється авторським правом. Одним із них є добросовісне використання.

Існує чотири фактори невиключності, які враховуються судами при з'ясуванні, чи кваліфікується здійснене діяння як «добросовісне використання», а саме: мета і характер використання твору; характер твору, який охороняється авторським правом, обсяг і розміри використаної частини твору по відношенню до всього твору, що охороняється авторським правом, і наслідки такого використання для потенційної реалізації твору, що охороняється авторським правом, або вартості цього твору.

Використання твору з такою метою як критика, коментування, викладання, навчання або дослідження, як правило, розглядається як добросовісне. Однак, для визнання використання твору добросовісним обсяг використаного матеріалу теж повинен бути добросовісним. Тобто, правомірність використання творів інших авторів у судовому порядку розглядається із урахуванням зазначених факторів і дослідження обсягу використаного матеріалу [5].

Таким чином, діючи в рамках закону, також можна спричинити шкоду. Відповідно, обираючи варіант своєї поведінки, учасник освітнього процесу повинен знати вимоги, які до нього висуваються, і розуміти рівень та міру відповідальності за недодержання цих вимог.

Виходячи з цього, виокремимо проблемні питання академічних правопорушень:

– відсутність чітко визначених норм регулювання суспільних відносин в академічному середовищі;

– низький рівень правової і академічної культури учасників освітнього процесу;

– недостатня поінформованість академічної спільноти про наслідки академічних правопорушень;

– відсутність локальних нормативно-правових актів, які визначають права, обов'язки і відповідальність учасників освітнього процесу за академічні правопорушення;

– недостатньо врегульований державою механізм забезпечення дотримання авторського права і суміжних прав.

У наш час Україна рухається в напрямку євроінтеграції та співпраці з європейськими університетами й університетами США, проводяться спільні проекти у сфері захисту авторського права за активної участі України. Таким чином, поступово набираючись досвіду в зарубіжних партнерів, у нашій державі повинно відбуватися вдосконалення вітчизняного законодавства і підвищення рівня правової культури та правосвідомості учасників освітнього процесу у сфері охорони права інтелектуальної власності.

ВИСНОВКИ. Лише за умови підвищення рівня правової і академічної культури учасників освітнього процесу, їх розуміння протиправності академічних правопорушень, законодавчого закріплення відповідних норм, кількість академічних правопорушень стане меншою, що призведе до підвищення загальної академічної культури в Україні та дозволить адаптувати українську академічну систему до європейських стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 3792-12.

2. Петренко В. С. Поняття та види плагіату : Електронний ресурс // Режим доступу : [file:///C:/Users/admin/Downloads/Час_2013_14_27%20(1).pdf]

3. Колодій А.М. Загальна теорія держави і права / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін. ; під ред. В.В. Копейчикова. – К. : Юрінком Інтер, 2000.

4. Станіслав Шевчук / «Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні» / С. Шевчук // Наукове видання. – К. – 2010.

5. Доріс Лонг, Патриція Рей, Жаров В. О., Шевелева Т. М., Василенко І. Е., Дроб'язко В. С. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування : практичний посібник – К.: «К.І.С.», 2007.

Soshenko S., Shmeleva A.

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Kremenchuk

THE LEGAL ASPECTS OF RESPONSIBILITY REGULATION OF EDUCATIONAL PROCESS PARTICIPANTS FOR ACADEMIC VIOLATIONS

In this work the historic conditions for the law of copyright origin have been considered. The acts of legislation that regulate the legal relations in the sphere of intellectual property have been defined. The academic plagiarism has been defined as a notion. Three kinds of good academic behavior have been outlined. It has been found out that the violations of academic culture and honesty also happen in the academic society or, in other words, law violations/ It has been found up that in the case when the participant of an educational process realizes the negative consequences of his/her behavior, knows the measure of punishment for committing the academic violation, and despite all this he or she commits this violation, sanctions that are defined by the state must be applied. It has been discovered that in Ukraine not many cases concerning intellectual property right protection are heard in the courts because of evidential base complexity, lack of home legal precedents as well as lack of legal usage. It has investigated legal precedent in the USA. The problematic issues of academic violations have been marked out. It has been defined that if to increase the level of legal and academic culture among the participants of educational process and

provide a legislative framework for that, the quantity of academic violations will decrease, and this will lead to increasing of overall academic culture in Ukraine and will allow adapting a Ukrainian academic system to European standards.

Keywords: plagiarism, academic plagiarism, academic violations, good academic behavior.

REFERENCES

1. On Copyright and Related Right (1993), the Law of Ukraine of December № 3792-XII, *Vidomosti of the Verkhovna Rada of Ukraine*. [In Ukrainian].
2. Petrenko, V.S. (2013), The Notion and Kinds of Plagiarism, available at: [file:///C:/Users/admin/Downloads/Chac_2013_14_27%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/admin/Downloads/Chac_2013_14_27%20(1).pdf). [In Ukrainian].
3. Kolodii, A.M., Kopechikov, V.V., Lysenkov, C.L. etc. (2000), *General Theory of State and. Law*, UrinkomInter, Kyiv. [In Ukrainian].
4. The Code of Ukraine about administrative violations (1984), the Law № 8073-X, *Vidomosti of the Verkhovna Rada of Ukraine*. [In Ukrainian].
5. Criminal Code of Ukraine (2001), the Law № 2341-III. *Vidomosti of the Verkhovna Rada of Ukraine*. [In Ukrainian].
6. Stanislav, Shevchuk (2010), *Court Law-making: world experience and perspectives in Ukraine*», Scientific edition, Kyiv. [In Ukrainian].
7. Doris, Long, Patricia, Rey, Zharov, V.O., Sheveleva, T.M., Vasylenko, I.E. and Drobiazko, V.S. (2007), *Protection of Intellectual Property Rights: statutory regulations of international and national legislation and its legal application*, Practical guide, «K.I.S.», Kyiv. [In Ukrainian].

Сошенко Світлана Михайлівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та
філософії
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук
Полтавської обл., Україна, 39600.
(05366) 3-30-76
E-mail: po@kdu.edu.ua

Soshenko Svitlana Mykhajlivna

Cand.Sc. (Pedagogics), Associate Professor,
Associate Professor of Department of
Psychology, Pedagogics and Philosophy,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi
National University,
vul. Pershotravneva, 20, Kremenchuk,
Poltava Region, Ukraine, 39600.
Tel. +38(05366) 3-30-76
E-mail: po@kdu.edu.ua

Шмельова Анфіса Сергіївна

аспірант кафедри психології, педагогіки та
філософії,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського,
вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук
Полтавської обл., Україна, 39600.
Тел. +38(05366) 3-63-93
E-mail: Anfissa_@i.ua

Shmeleva Anfisa Serheevna,

post-graduate student of Psychology,
Pedagogy and Philosophy Department,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi
National University,
vul. Pershotravneva, 20, Kremenchuk,
Poltava Region, Ukraine, 39600.
Tel. +38(05366) 3-63-93
E-mail: Anfissa_@i.ua

Стаття надійшла 15.09.2017